

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

2025-yil 1(2)-son

TORC6

**“IJTIMOIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-
INNOVATSION TADQIQOTLAR”**

ilmiy-metodik jurnali

Bosh muharrir:

Boltaeva Mohichehra

Tahrir hay'ati:

07.00.00 - Tarix fanlari

- Ergasheva Yulduz — Tarix fanlari doktori, professor
- Zununova Gulchehra — Tarix fanlari doktori, professor
- Kurbonova Zemfira — Tarix fanlari doktori, professor
- Askar Jumashayev — Tarix fanlari doktori, professor
- Nurjanov Sabit Uzakbayevich — Tarix fanlari doktori, katta ilmiy xodim
- Xaydarov G'ayratbek Mirzapulatovich — Tarix fanlari doktori, dotsent
- Seydametova Gulnara Utarbayeva — Tarix fanlari falsafa doktori, dotsent
- Nasirov Bunyod — Tarix fanlari falsafa doktori, dotsent
- Sulaymanov Salamat Arepbayevich — tarix fanlari doktori, dotsent
- Tangirbergenova Kalligul — tarix fanlari nomzodi, dotsent
- Akimniyazova Gulnaz Abdinayimovna, tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00 - Falsafa fanlari

- Yaxshilikov Juraboy Yaxshilikovich — Falsafa fanlari doktori, professor
- Saitkasimov Akbar Isaxanovich — Falsafa fanlari doktori, professor
- Musaev Odil Raxmatovich — Falsafa fanlari doktori, professor
- Suvanov Ilxom Abduxalilovich — Falsafa fanlari doktori, katta ilmiy xodim
- Alima Berdimuratova — Falsafa fanlari doktori, professor
- Kabulniyazova Gulchehra Tashpulatovna — Falsafa fanlari doktori, professor
- Siddikov Ilyos — Falsafa fanlari doktori, dotsent

10.00.00 - Filologiya fanlari

- Zakirova Soxiba — Filologiya fanlari doktori, dotsent
- Ganiyeva Shodiya Azizovna — Filologiya fanlari doktori, dotsent
- Soatova Nodira — Filologiya fanlari doktori, professor
- Kobilova Zeboxon Bakirovna — Filologiya fanlari doktori, professor
- Teshaboyev Dilmurod Raxmadjonovich -
Filologiya fanlari doktori DSc, dotsent

13.00.00 - Pedagogika fanlari

- Jo'rayev Risbay Xaydarovich — Pedagogika fanlari doktori, akademik
- Turgunoy Egamberdiyeva — Pedagogika fanlari doktori, akademik
- Ibragimov Xolboy Ibragimovich — Pedagogika fanlari doktori, akademik
- Turakulov Olim Xolbutayevich — Pedagogika fanlari doktori, professor
- Abdullayeva Barno Sayfutdinovna — Pedagogika fanlari doktori, professor

- Ismoilov Temur Islamovich — Pedagogika fanlari doktori, professor
- Umid Negmatovich Xo'jamqulov — Pedagogika fanlari doktori, professor
- Isakulova Nilufar — Pedagogika fanlari doktori, professor
- Jumanəzova Muxayyo Tojiyevna — Pedagogika fanlari doktori, dotsent

19.00.00 - Psixologiya fanlari

- Abdullayeva Dilbar — Psixologiya fanlari doktori, professor
- Atabayeva Nargis Batirovna — Psixologiya fanlari doktori, dotsent,
- Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
- Umarov Baxriddin Mengboyevich — Psixologiya fanlari doktori, professor
- Shamshetova Anjima Karamaddinovna — Psixologiya fanlari doktori, dotsent
- Norbekova Barno — Psixologiya fanlari falsafa doktori, dotsent
- Abdumajidova Dildora — Psixologiya fanlari falsafa doktori, dotsent

23.00.00 - Siyosiy fanlar

- Jo'raqulov Furqat Norjigitovich — Siyosiy fanlar doktori, professor
- Axmedov Husnidin Alikulovich — Siyosiy fanlar doktori, professor
- Musaev Mansur Tursunpulatovich — Siyosiy fanlar doktori, katta ilmiy xodim Ravshanov
- Fazluddin Ravshanovich — Siyosiy fanlar doktori, dotsent

22.00.00 - Sotsiologiya fanlari

- Xolbekov Abdug'ani Jumanazarovich — Sotsiologiya fanlari doktori, professor
- Sodiqova Shoxida Marxaboyevna — Sotsiologiya fanlari doktori, professor
- Gabdrahmanova Gulnara Faatevna — Sh. Marjani nomidagi Tarix instituti, Tatariston Respublikasi Fanlar akademiyasi, Sotsiologiya fanlari doktori, professor
- Kamalova Xatira Sabirovna — Sotsiologiya fanlari nomzodi, dotsent

---

"Ijtimoiy-gumanitar sohada ilmiy-innovatsion tadqiqotlar" - bu ilmiy-metodik jurnal bo'lib, O'zbekistonda 2024-yildan beri nashr etilmoqda. Jurnal har chorakda bir marta, yiliga 4 marta chop etiladi. Ushbu jarayonga talabga ko'ra muassislar va tahrir hayati bilan birgalikda kelishgan xolda o'zgartirish kiritish mumkin.

MUNDARIJA

09.00.00 - Falsafa.....	6
YOSHLARDA ESTETIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA MILLIY QADRIYATLARNING TUTGAN O‘RNI	6
Suvanova Dilnura Kurbanovna	6
Qoraboyev Suxrob Mustafakulovich.....	6
ANTIK DAVR FALSAFASIDA INSON MUAMMOSINING TAHLILI.....	11
G.T. Kabulniyazova.....	11
13.00.00 – Pedagogika	15
SHTURM- LIUVILL OPERATORI PARAMETLARINI TIKLASHDA SPEKTRAL BERILGANLARNI ALMASHTIRISH MASALASI.....	15
Rabimkul Abdunazarov	15
OLIY TALIM MUASSASALARIDAGI TA’LIM SIFATINI OSHIRISH XALQARO STANDARTLARNI QO’LLASH.....	22
Hamdamov Yusufjon Mahammadjon o’g’li.....	22
TEXNIKA OLIY O‘QUV YURTLARIDA IMITATSION-VARIATIVLIK ASOSIDA O‘QITISHNI TAKOMILLASHTIRISH.....	26
Obidov Jamshidbek G‘ayratjon o‘g‘li	26
BOSHLANG‘ICH SINF “O‘QISH SAVODXONLIGI” DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING MANTIQUIY FIKRLASH QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI	32
Sayfiddinova Jamila Ziyodaulla qizi	32
Asrorova Madina Orzuyevna.....	32
10.00.00 - Filologiya	38
XORAZM MATBUOTI TARIXIDAN	38
Iqboloy Adizova Istamovna.....	38
NAVOIY-FONIYNING TURKIY VA FORSIY G‘AZALLARIDA IRFONiy G‘OYALAR TALQINI.....	48
Bekova Nazora	48
O‘ZBEK TILIDAGI ERGASH GAPLI QO‘SHMA GAPLARNING NAZARIY ASOSLARI	57
Teshaboyev Dilmurod Raxmadjonovich	57
SHOIRA LIRIKASIDA KO‘NGUL OBRAZI VA TASVIR MAHORATI	62
Eshonqulova Surayyo Isomiddinovna	62
BADIIY MATNDA OKKOZIONALIZMLARNING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI.....	72
Ibragimov Xayrulla Hamdamovich	72
G‘AFUR G‘ULOM SHE’RIYATIDA MILLIY G‘URUR VA IFTIXOR TUYG‘ULARI TASVIRI	76
Tozagul Matyoqubova.....	76
ALISHER NAVOIY IJODIYOTIDA TELBALIKNING MOTIVLASHTIRILISHI	82
Rajabova Ma’rifat Baqoyevna.....	82

SAKKOKIY IJODIDA QUR'ONI KARIM OYATLARIGA MUROJAAT	88
Israilov G'ayrat Boyzoq o'g'li	88
19.00.00 – Psixologiya	92
O'SMIR O'QUVCHILARDA XAVOTIRLANISHGA BERILUVCHANLIKNI ANIQLASHNING USLUBIY ASOSLARINI SHAKLLANTIRISH	92
Alimbayeva Shaxlo Tursunovna	92
22.00.00 – Sotsiologiya	100
ZAMONAVIY TADQIQOTLARDA DINIY AN'ANALARNI O'RGANISHDAGI YONDASHUVLAR.....	100
Abdulfaizova Durdona Ikromjon qizi.....	100

09.00.00 - Falsafa

ANTI-K DAVR FALSAFASIDA INSON MUAMMOSINING TAHLILI

G.T. Kabulniyazova

O'zMu falsafa va mantiq kafedrası f.f.d., prof.v.b.

Annotatsiya: Maqolada qadimgi yunon falsafasida, jumladan, So'qrot, Aflotun va Arastuning qarashlarida inson muammosiga qanday yondashuvlar mavjud bo'lganligi o'rganib chiqilgan. Inson muammosini tahlil qilishda So'qrot ko'proq ahloqiy yondashuvni shakllantirgan, Aflotun esa insondagi individual jonni olamiy jon va g'oyalar bilan aloqasini o'rganib chiqqan. Arastu uchun esa inson birinchi navbatda polis, ya'ni antik shahar jamoasining fuqarosidir, shuning uchun komil insonni Arastu komil fuqaro bilan aynanlashtiradi, maqolada bu qarashlardagi farqlar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Suqrotning axloqiy antropologiyasi, «O'zingni o'zing bil», Aflotun, individual jon va olamiy jon, haqiqat va eros, Arastu antropologiyasi, inson – siyosiy hayvon sifatida.

АНАЛИЗ ПРОБЛЕМЫ ЧЕЛОВЕКА В АНТИЧНОЙ ФИЛОСОФИИ

Аннотация: В статье изучаются подходы к проблеме человека в древнегреческой философии, в частности у Сократа, Платона и Аристотеля. При анализе проблемы человека Сократ выстраивает преимущественно этический подход, Платон исследует связь индивидуальной души человека с мировой душой и идеями. Для Аристотеля человек прежде всего является гражданином полиса — античного городского сообщества, поэтому он отождествляет совершенного человека с совершенным гражданином. В статье освещаются различия в этих взглядах.

Ключевые слова: Этическая антропология Сократа, «Познай самого себя», Платон, индивидуальная душа и мировая душа, истина и эрос, антропология Аристотеля, человек как политическое животное.

ANALYSIS OF THE PROBLEM OF HUMANITY IN ANCIENT PHILOSOPHY

Abstract: This article explores the approaches to the problem of humanity in ancient Greek philosophy, particularly those of Socrates, Plato, and Aristotle. In analyzing the problem of humanity, Socrates primarily developed an ethical approach; Plato examined the connection between the individual soul and the universal soul and ideas. For Aristotle, man is primarily a citizen of the polis, the ancient city-state, and thus he identifies the perfect human with the perfect citizen. The article highlights the differences between these perspectives.

Keywords: Socratic ethical anthropology, "Know thyself," Plato, individual soul and universal soul, truth and eros, Aristotelian anthropology, man as a political animal.

Antik davr falsafasining eng mashhur faylasuflaridan biri Suqrot qarashlari markazida inson turadi. Ammo inson Suqrot tomonidan faqat ma'naviy mavjudot sifatida izohlangan. Shu nuqtai nazardan, Suqrot falsafasi – bu axloqiy antropologizm. Bundan tashqari, uning falsafasini diqqat markazida boshqa sofistlardan farqli o'laroq, naturfilosofiya emas, balki bilish nazariyasi (epistemologiya) va axloqiy-siyosiy masalalar turadi. Suqrotrining bilish nazariyasida tortishuv, suhbat, munozara yordamida tushunchalarni tahlil qilish, ularni ta'riflash qiziqtirgan. Axloqiy-siyosiy sohada esa, uning maqsadi sofistlarning shubhanoma (skeptitsizm) falsafasini rad etishdan iborat bo'lgan. Bu yerda uning asosiy tezisi umumiy

ezgulik va adolat hisoblangan qadriyatlar va me'yorlar mavjud, degan qoida hisoblangan. Shundan kelib chiqib aytish mumkinki, Suqrot etikasining asosiy tamoyillari, shartli ravishda, «ezgulik» va «bilim» birlikni tashkil etadi, degan falsafiy ta'limotga asoslanadi. Adolat nima ekanligini bilib olgan inson, adolatli ish tutadi, harakat qiladi. Adolatni mohiyatini tushungan va adolatli faoliyat ko'rsatgan odam baxtli bo'ladi.

Suqrot falsafasi aniq real odamga qaratilgan. Unga mifologiya ham, fizika ham yot. U mifologiya sharhlovchilarini mehnati kam samara beruvchilar, deb hisoblaydi. Shu bilan birga, Suqrotni tabiat ham kam qiziqtirgan. «O'zingni-o'zing bil», «Men bilamanki, hech narsani bilmayman» hikmatlar Suqrot falsafasini mohiyatini belgilaydi.

Suqrot uchun o'z-o'zini bilish masalasi muayyan mohiyatga ega bo'lgan. O'zini o'zi bilish – demak o'zini ijtimoiy va ma'naviy mavjudot sifatida shu bilan birga, faqat shaxs sifatidagina emas, balki umuman inson sifatida anglab yetish demakdir. Suqrot falsafasini asosiy mazmuni va maqsadini axloqiy masalalar tashkil etadi. Bu haqda keyinchalik Arastu «Suqrot axloqiy masalalar bilan shug'ullangan, tabiatni umuman tadqiq etmagan» deb yozadi.

Suqrot inson masalasini o'rta qo'yar ekan, avvalo, uning mohiyatini belgilovchi ezgulik va axloq masalasiga to'xtalgan. Ezgulik, yaxshilik tushunchalari *arete* so'zi bilan ifodalagan.

Yaxshilik-*arete* insonning haqiqiy imkoniyatlarini jamoada mujassamlashuvi demakdir. Shu ma'noda, yaxshilik ijobiy mohiyatga ega bo'lgan. *Arete* so'zining asosiy mohiyati axloqiy kamolotga erishish. *Aretega* ega bo'lgan kishi o'z ishini qanday zarur bo'lsa, shunday bajaradi. O'qituvchi talabga muvofiq o'qitsa, u *aretega* erishgan bo'ladi. Umuman olganda, Suqrot antik va jahon falsafasi taraqqiyotiga hissa qo'shgan buyuk mutafakkirdir.

Suqrotning shogirdi bo'lgan mashhur yunon faylasufi Aflotunning inson xaqidagi qarashlarini ham qisqacha tahlil qilish zarurdir. Aflotunning inson xaqidagi qarashlarida uning faravonlik g'oyasi muhimo'rin egallaydi. Aflotunning faravonlik «g'oyasi» haqidagi ta'limoti uning dunyoqarashidagi barcha tizimlari ob'ektiv idealizm xarakterini anglatib qolmay, balki teologik idealizm hisoblanadi. «G'oyalar» hukmronligi – maqsadga muvofiq hukmronlikdir. Aynan faravonlik g'oyasi barcha g'oyalarni muayyan birlikka chorlaydi. Bu birlik maqsaddadir. Dunyodagi hukmronlik qiluvchi tartibotlar, maqsadga muvofiq tartibotlardir. Ularning barchasi faravonlik maqsadiga qaratilgan bo'ladi. Har qanday vaqtinchalik va nisbiy mavjudlik qandaydir ob'ektiv borliq maqsadiga egadir.

«Maqsad bo'lishi bilan birga u faravonlik hisoblanadi» – deb yozadi Aflotun. Bu borliq barcha jismlarning mohiyatini tashkil etadi. Barcha narsalar faravonlikka erishishga intiladi. Garchand hissiy jismlarda unga erishish mumkin bo'lmasa-da, barcha jonli mahuqotlar uchun oliy maqsad – baxt hisoblanadi. Lekin baxt faravonlik bo'lgandagina bo'ladi, - deydi faylasuf. Shuning uchun har qanday jon faravonlikka intiladi va ilk barcha narsalar faravonlik uchun amalga oshiriladi.

«Faravonlik g'oyasi» siz barcha insoniy bilimlar, u hatto mukammal bo'lmasin, baribir foydasizdir. Ob'ekt maqsadga muvofiqlik to'g'risidagi Aflotun ta'limoti teologikdir, uning teologiyasi ya'ni ilohiyot va xudolar to'g'risidagi ta'limoti bilan chambarchas bog'liq. Xudo nafaqat tirik mavjudot – u mutlaq faravonlikdir. Shuning uchun inson ilohiyotga intilishi zarurdir. Faravonlikni bilish istagida u xudoni bilishga intiladi: faravonlikka erishish uchun u xudoning mohiyatiga aloqador bo'lishga intiladi. Bu hol xaqida Aflotun «Qonunlar» asarida shunday deydi: «Xudo barcha narsalarning ibtidosi, o'rtasi va nihoyasidir. U shuning uchun ibtidoki, hamma narsa undan kelib chiqadi: shuning uchun o'rtalikdirki, u barcha narsalarning mohiyatini tashkil etadi. Kelib chiqish xususiyatiga egadir. Shuning uchun nihoyatki, barcha narsa o'z maqsadiga intilgani kabi unga intiladi».

Faravonlik uning uchun yuqorida aytganimizdek, borliqdan va inson bilimidan yuqori turadi. Ba'zan Aflotun «faravonlik»ni aql bilan tenglashtiradi. Chunki Aflotun fikricha oqillik maqsadga muvofiq kelishlikda namoyon bo'ladi. Shuning uchun mutafakkir «faravonlik»ni

maqsadga muvofiqlik bilan yaqinlashtiradi. O'z navbatida maqsadga muvofiq bu narsalarning o'z g'oyalari muvofiq kelishidir, deydi. Shuning uchun narsalarning farovonligini bilish bu demak «g'oyalarning» barcha turli hissiy, sababiy bog'liq hodisalarni ularning g'ayrihissiy va muvofiq borliqqa yoki qonunga muvofiqlashtirishdir.

Shuningdek Aflotun «Fileb» asarida inson uchun farovonlikning to'liq tavsifini keltiradi. Dialogda «inson farovonligi» sharti sifatida quyidagilar keltiriladi:

1. G'oyalarning abadiy tabiatda ishtirok etishi.
2. G'oyalarni haqiqatga aylantirish.
3. Ongning mavjudligi va bilimga ega bo'lishlik.
4. Ba'zi fanlar, san'atlar, shuningdek to'g'ri mulohazalarga ega bo'lishlik.
5. Ba'zi sof hissiy lazzatlar turlaridan, masalan kuyning sof ohanglari yoki rasmdagi gullarning lazzatidan bahramand bo'lishlik.

Aflotunning fikricha, «dunyoviy jon» markazdan harakat qilib, butun olamni o'rab oladi yoki uni kiyintiradi. U tartibotning ibtidosi va konziniy tuzilishining boshlanishidir. Osmon yoritgichlari undan hayot oladilar. Hatto dunyoviy jonning shakllanishi pifagorchilarning raqamlar haqidagi ta'limotiga taalluqlidir.

Aflotunning bilish nazariyasi uning antologik qarashlari bilan chambarchas bog'liqdir. Shuningdek uning bilish nazariyasi jon haqidagi ta'limoti bilan ham chambarchas bog'liqdir. Aflotun fikricha jon nohissiy «g'oyalar» tabiati bilan o'xshash bo'lishi kerak. Jon o'z-o'zicha biror narsani bilishga intilar ekan, u toza, abadiy, barhayot va o'zgarmas joyga yo'l oladi, - deydi Aflotun. Doimiylik va o'zgarmaslik bilan yonma-yon turuvchi jon o'zida o'sha xususiyatlarni ko'radi. Bu uning (jonning – G.Q.) holatidir, va uni mulohaza deb atashadi. Jon mulohaza yuritish bilan o'zgaruvchanlikka emas, o'zgarmovchilikka «qat'iyyat» va shakshubhasiz yaqin turadi. Jon o'z yo'licha oliy darajada, ilohiy, abadiy, aql orqali bilinuvchi, yagona shaklli parchalanmaydigan, barqaror va o'zgarmasdir. Insonning butun hayotida jon ongli ravishda tana bilan har qanday aloqadan o'zini olib qochsa, o'z-o'zida o'zini saqlay olsa, boshqacha qilib aytganda haqiqiy falsafaga o'zini bag'ishlangan jonlar xudolar orasidan abadul-abad o'rin oladi. Ayni shu paytning o'zida harakatning sababchisi bo'lgan, jon abadiy harakatsiz bo'lib qoladi. Xuddi shuning uchun (jon.) «g'oya» ga o'hshab ketadi. Lekin to'liq g'oyadek bo'la olmaydi. Jon zamon sharoitidan va borliqning o'zgarishiga bog'liq bo'lmagan holda «taalluqlidir». Ayni bir paytning o'zida jon paydo bo'lishiga ham taalluqlidir. Aflotun jonning uch xil holati haqida fikr yuritadi. Shunday fikr Pifagorda ham bo'lgan, uning fikricha inson joni uch qismdan iboratdir. Bu qismlar quyidagicha:

1. Oqil qism.
2. Affektiv qism.
3. Nafsiy qism.

Aflotun aqlni miyaga joylashgan desa, affektiv qismi ko'krak qafasiga, nafsiy ibtido ko'krak qafasidan pastda, qorni bo'shliqda joylashgan, deydi. Bilim Aflotun fikricha, rangsiz, shaklsiz va aniqlanmaydigan mohiyatdir. Bilim faqat jonga ozuqa beruvchi – aqlga (xudoga – G.Q.) ko'rinishi mumkin. Ma'lum vaqt o'tishi bilan borliqni ko'rgan jonbundan mamnun bo'ladi. Haqiqatni kuzatuvchi jon undan ozuqa olib, baxtiyor bo'ladi.

Ijodiy jarayonni Aflotun haqiqatdan yiroq, idealistik ma'noda tushunadi. U badiiy ilhomni bilish jarayoniga qarama-qarshi qo'yadi. Musavvirning ilhomi aqldan yiroq, aqlga qarshidir. Ijodiy jarayonni Aflotun «ruhlanish» va «ilohiy kuch» atamaları orqali uni asoslashga intiladi. Shoir san'ati va bilimi bilan ijod qilmay, balki ilohiy quvvatdan ijod qiladi, deydi faylasuf. Shunday qilib, faylasuf shoirona ijodni mistik nazariya orqali rivojlantiradi. Bu nazariyaga binoan musavvir behosdan (beixtiyor) va telbaga o'xshab ijod qiladi. Bu ijodiy akt o'z-o'zicha aqldan yiroq xarakterga ega. Musavvir va shoir o'zlari nima qilayotganlarini bilmay ijod qiladilar. Haqiqiy ijod ilohiyliksiz bo'lmaydi. Estetikaning ijtimoiy tomoni ham faylasufni qiziqtiradi.

Inson o'z tabiatiga binoan ijtimoiy mavjudotdir. Bordi-yu biron-bir kishi muayyan sharoitlarga ko'ra emas, balki o'z tabiatiga ko'ra, davlatdan tashqarida yashasa, unda ma'naviy jihatdan yetilmagan bo'ladi.

Komil inson mukammal fuqaro bo'lishi kerak, mukammal fuqaro bo'lishi uchun davlat ham mukammal bo'lishi kerak. bu qarash oliy darajadagi yunon shahar-davlat hayotini kuzatvchi va tadqiq qiluvchi Arastuga o'xshagan kishilarga xosdir.

Davlat o'z tabiatiga ko'ra oila va individ tabiatidan yuqori turishi kerak. chunki yaxlitlik (bir butunlik) o'z qismlaridan avval kelishi kerak. darhaqiqat har qanday predmet o'zi amalga oshiruvchi akt hamda bu akt bilan aniqlanadi. Agar bu xususiyatlar predmetda yo'qolgan bo'lsa, unda u haqda gap bo'lishi mumkin emas, uning faqat belgisi qoladi xolos. Shuning uchun, alohida olingan kishi birov bilan muomalaga kirisha olmasa, yoki o'zini hamma narsada yetarli va biron bir narsaga ehtiyojini sezmasa, davlatning elementi hisoblanmay, yo hayvonga, yoki xudoga aylanishi mumkin.

«Arastu ijodini tadqiq qilgan Vilamovis-Mellendorf shunday yozadi: komil insonni yaratmoqchi bo'lgan kishi, komil fuqaroni tarbiyalamog'i kerak, komil fuqaroni tarbiyalamoqchi bo'lgan kishi komil davlatni yaratishi kerak».

Davlat tarkibiga ayrim shaxslar, oilalar va qishloqlar kirishi kerak. biroq, alohida shaxslarning hammasi ham davlat tarkibiga taalluqli bo'lmaydilar. Qullar unga kirmaydi, deydi u. Quldorlik tizimining mafkurasi sifatida Arastu qullarni odam o'rnida ko'rmay, ularni o'z xo'jayinlarining jonli quroli hisoblanadi. Jamiyatda o'zaro bir-biri bilan bog'langan barcha elementlar bir butunlikni tashkil etadi. Hukmronlik elementi va itoatkorlik elementi barcha holda namoyon bo'ladi. bu tabiatning umumiy qonuni, shuning uchun tirik mavjudot bo'ysinadi. Bundan Arastu qulchilikning tabiati va vazifasini keltirib chiqaradi. Uning fikricha o'zligiga ega bo'lmagan kishi tabiatan quldir. Ular faqat jismoniy ishlarga mo'ljallangandir. Xo'jayin faqat qulning xo'jayini. Lekin unga taalluqli emas, qul esa nafaqat xo'jayinning quli, balki butunlay unga bog'liqdir.

Shunday qilib, ellinizm davri falsafasida inson tabiatning bir qismi hisoblangan bo'lib, Aflotun ko'proq inson va olamiy jon o'rtasidagi munosabatlarga e'tibor bergan bo'lsa, Arastu esa insonni jamiyatda egallagan o'rni, uning shahar polisidagi roliga katta ahamiyat beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati.

1. Aristotel. Sochineniya v 4-x tomax. Tom 1. – M.: «Мысль», 1976. – 79 c.
2. Platon. Gosudarstvo. // Platon. Sobranie sochineniy v chetyrex tomax. Tom 3. Chast 1. – SPb.: Izd-vo SPbGU, 2007. – 338–339 s.
3. Platon. Zakony. Poslezakonie. Pisma. – SPb.: «Nauka», 2014. – 165 s.
4. Platon. Fileb. // Platon. Sobranie sochineniy v chetyrex tomax. Tom 3. Chast 1. – SPb.: Izd-vo SPbGU, 2007. – 11 s.
5. Platon. Fedon. // Platon. Sobranie sochineniy v chetyrex tomax. Tom 2. – Sankt-Peterburg: Izd-vo SPbGU, 2007. – 79 s.
6. Asmus V.F. Istoriya antichnoy filosofii. – M.: «Выsshaya shkola», 1965. – 298 s.